

Izobraževanje jutrišnjih državljanov: kakšno vlogo lahko igrajo šole?

Avril Keating

Pedagoški inštitut, London

Tako državljanstvo kot državljanska vzgoja sta se v preteklih 20 letih korenito spremenila, ker si oblikovalci politik, akademiki in državljani prizadevajo spoprijeti se s posledicami globalizacije, razmahom preseljevanja in novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij. Izobraževanje je bistveno za ta odziv in v tem članku orišemo, zakaj so šole tako pomembne pri pripravljanju otrok in mladih na vlogo državljanov. Članek opisuje nekaj trenutnih teženj v Evropi pri poučevanju naslednje generacije o državljanstvu in se sklone z osvetlitvijo nekaterih vprašanj, ki bodo v prihodnjih letih zahtevala vodstvo ravnateljev.

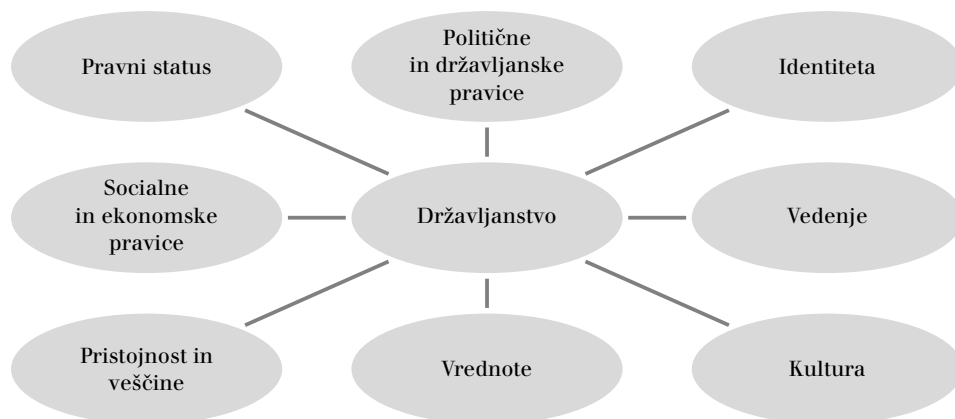
Ključne besede: državljanstvo, državljanska vzgoja, enakopravnost

Uvod

Tako državljanstvo kot državljanska vzgoja sta se v zadnjih 20 letih korenito spremenila. Medtem ko so šole nekoč pripravljale učence za življenje in delo v nacionalni državi, so zdaj globalizacija, združevanje Evrope, nove informacijske in komunikacijske tehnologije (IKT) ter ogromen porast priložnosti za potovanja in preseljevanje zabrisali fizične in izobraževalne meje nacionalnih držav. Ti razvijajoči se pojavi res porajajo mnogo razburljivih novih priložnosti, vendar postavljajo šole tudi pred izzive v prizadevanju pripraviti otroke in mlade ljudi na vlogo državljanov. V tej luči je cilj sestavka dvojen. Prvič, članek predstavlja pregled načinov, na katere šole oblikujejo državljansko vedenje, identitete, veščine in vrednote med mladimi. Drugič, v skladu z ugotovljeno pomembnostjo šol za oblikovanje državljanstva članek opisuje nekatere zadnje politične težnje pri poučevanju mladih ljudi o državljanstvu. Za konec s člankom opozarjamo na nekatera vprašanja, ki bodo v prihajajočih letih zahtevala vodstvo ravnateljev.

Kaj je državljanstvo in kakšno vlogo imajo šole pri oblikovanju državljanstva?

Čeprav zasledimo zametke ideje o državljanstvu že v antični Grčiji (Heater 2004), je pojem državljanstva še vedno težko opre-

SLIKA 1 Miselni vzorec razsežnosti državljanstva

deliti, saj »državljanstvo marsikomu pomeni marsikaj« (Joppke 2007, 37). V jedru si lahko državljanstvo predstavljamo kot »sklop družbenih navad, ki opredeljujejo naravo članstva v družbi« (Turner 1993, 4). Z drugimi besedami, gre za sklop sprejetih konvencij, s katerimi se kaže, kdo sme postati član neke družbeno-politične skupnosti (in zato tudi, komu *ni* dovoljeno). Te družbene navade niso opredeljene samo z zakoni in pravicami (čeprav je to ključna prvina), temveč tudi z razvojem državljanskih norm, političnih identitet in pričakovane vedenjske prakse. Državljanstvo ima torej mnogotere razsežnosti in lahko zajema vse, od pravnega statusa (npr. pravic in/ali potnega lista) do raznih oblik vedenja (npr. glasovanja in/ali prostovoljstva), upravičenosti (npr. socialne podpore) in pričakovanj (npr. občanskih norm o plačilu davkov) (slika 1).

Poudariti je treba, da pravila in konvencije državljanstva niso univerzalni in nespremenljivi. Nasprotno, konvencije, s katerimi se odloča o državljanstvu, se razlikujejo v času, med državami in včasih celo znotraj držav. Poleg tega so vrednote, nazori in vedenje državljanov *priučeni*, ne podedovani, in šole igrajo pomembno vlogo pri obveščanju otrok in mladih o formalnih in neformalnih pravilih državljanstva ter pri njihovem pripravljanju na vlogo odraslih državljanov. Ta državljanska vloga je bila šolam prvič podeljena v 18. in 19. stoletju, ko so novonastale nacionalne države spoznale, da lahko šole izkoristijo za vcepljanje občutka skupne pripadnosti in prihodnosti mlajšim rodovom, hkrati pa za usposabljanje za občansko življenje in ekonomsko produktivnost (Green

1990 in Heater 2004). Odtlej sta državljanstvo in šolanje tesno prepletene in šole dojemamo kot sredstvo za odpravljanje težav, ugotovljenih v lokalni skupnosti ali družbi kot celoti (Gorard 2010).

Vse izobraževanje = pouk o državljanstvu

Doseganje omenjenih ciljev je vsešolski proces in ne nekaj, kar bi lahko pripisali točno določenemu posegu kurikula ali samostojni izobraževalni aktivnosti. Lahko bi dejansko rekli, da vse izobraževanje prispeva k sooblikovanju državljanstva in da igrajo šole temeljno vlogo pri spodbujanju državljanstva že z zagotavljanjem kakovostne izobrazbe učencem. Raziskave vedno znova kažejo, da obstaja močna povezava med izobrazbo in državljanskim udejstvovanjem ter da je za državljane z višjimi stopnjami izobrazbe verjetneje, da bodo glasovali, delali kot prostovoljci in podpirali pomembne občanske vrednote, kot sta strpnost in spoštovanje demokracije. Po teoriji kognitivnega udejstvovanja je temeljni razlog ta, da izobraževalni proces preskrbi otroke in mladostnike s pismenostjo in kognitivnimi veščinami za obdelavo družbenih in političnih informacij, za osveščeno odločanje in učinkovito izvajanje teh odločitev (npr. z odločitvijo za glasovanje ali prostovoljstvo) (Niemi in Junn 2005; Whiteley 2005).

Pomembnost izobraževanja tudi presega njegov vpliv na posamezne državljane in ima širši družbeni učinek. Šole bi vpliv dohodka in drugih družbenih neenakosti lahko pomagale ublažiti z zagotavljanjem zelo kakovostnega izobraževanja vsem in s posvečanjem skrbi, da imajo vsi otroci in mladostniki znanje in veščine, ki jih potrebujejo, da postanejo obveščeni in uspešni državljani. In enako lahko šole (in širše strukture šolstev) tudi *poglobijo* neenakosti, če dajejo nekaterim skupinam prednost pred drugimi in dajejo nekaterim učencem na voljo več izobraževalnih virov kot drugim. Etnografske študije razredov v Veliki Britaniji v 80. in 90. letih 20. stoletja so na primer pokazale, da so bile učencem glede na njihovo raso dane različne izobraževalne priložnosti in da je to razlikovalno ravnanje prispevalo k slabšemu šolskemu uspehu učencev črnskih korenin (Afričanov, s Karibika in mešane rase) (Gilborn 1997). (V zadnjih letih se je pozornost preusmerila k nezadovoljivim dosežkom fantov belskega delavskega razreda v Angliji, za katere obstaja strah, da jih trenutna politika in praksa puščata »zadaj« (Ofsted 2013, 24).) Rečeno drugače: ker izobrazba tako močno napoveduje državljansko udejstvovanje v odraslosti, lahko imajo neenakosti v izobraževanju dosmrtni vpliv na vedenje

in nazore državljanov ter utegnejo podpirati ohranjanje družbenih struktur in razlik.

Učenje državljanstva in kurikul

Šole poleg tega, da s splošnim izobraževanjem zagotavljajo vseživljenske državljske vire, igrajo tudi neposrednejšo in manj dvoumno vlogo, ko državljanstvo poučujejo kot del učnega programa. Predmetno področje ali področja, ki so najizraziteje povezana z učenjem o državljanstvu, imajo veliko različnih imen, tudi državljanstvo, državljska vzgoja, spoznavanje družbe in politična vzgoja. Vendar je državljska vloga lahko vpeta tudi v druge predmete (kot so zgodovina, geografija, verska vzgoja in filozofija) in/ali se razume kot splošna snov kurikula, ne ločen predmet na urniku (Eurydice 2012). Šole lahko s temi različnimi področji kurikula prenašajo informacije in negujejo veščine, ki so bolj nedvoumno povezane z dejavnostmi državljanstva. Na primer, učenci se pri državljski vzgoji morda učijo o trenutnem volilnem sistemu, medtem ko pri pouku zgodovine nemara spoznavajo, kako je bil politični sistem vzpostavljen. Ne glede na poimenovanje in izvedbo v kurikulu pa ima formalni pouk o državljanstvu dobrodejen vpliv na državljsko učinkovitost, participacijo in znanje (Niemi in Junn 2005; Keating idr. 2010; Kahne, Crow in Lee 2013).

Učenje državljanstva s skritim kurikulumom

Kljub povedanemu ni pomemben samo formalni izobraževalni program, tudi skriti kurikulum je lahko v pomoč pri poučevanju učencev, kakšne državljske norme, vrednote in načine vedenja pričakujemo od njih. Recimo, pri učencih, ki na šoli doživljajo vzdušje odprtosti, pogosteje poročajo o zaupanju in strpnosti ter kažejo kritično razmišljanje. Odprta, svobodna šolska klima je tista, v kateri imajo učenci občutek, da smejo odkrito proučevati vprašanja in razpravljati o spornih vprašanjih z učitelji in sošolci (Flanagan idr. 2007). Razpravljanje o vprašanjih v varnem in odprtem okolju je učencem lahko v pomoč pri razvijanju ključnih veščin in nagnjenj, ki jih povezujemo z državljanstvom in demokracijo.

Poleg tega so učitelji in šolski vodje vzorniki in vodijo z vzorom ne samo pri poučevanju in predmetni snovi, ampak tudi pri načinih usklajevanja razprav učencev v razredih, in/ali dovoljujejo učencem, da sodelujejo pri odločanju na šoli. Ta dejanja »posredujejo sporočila o družbeni vključenosti, o tem, kdo spada zraven

in čigava mnenja štejejo, in o tem, kako naj bi člani družbe ravnali drug z drugim« (Flanagan 2013, 83). Po drugi strani pa šole dajejo tudi močan poduk o (ne)enakopravnosti in institucionalnem zaupanju, če jim ne uspe izvajati pravil enakopravno ali če so učencevi pogledi prezrti oziroma se pri odločanju na šoli ne upoštevajo.

Pomoč učencem pri uresničevanju državljanstva v praksi

Navsezadnje pa šole dajejo otrokom in mladostnikom nekaj prvih priložnosti za sodelovanje v skupnosti in preizkušanje državljanskih veščin v praksi. Te priložnosti lahko privzemajo mnogo oblik, recimo (Keating, Hinderliter Ortloff in Philippou 2009; Audsley idr. 2013):

- prostovoljne izvenšolske dejavnosti, kot je MUN (Model Združenih narodov),
- zbiranje denarja v dobrodelne namene,
- projekti skupnosti, v katerih učenci rešujejo lokalna vprašanja, ali
- svet učencev in druge priložnosti učencev za sodelovanje pri odločanju na šoli.

Te vrste dejavnosti ponujajo učencem drugo vrsto izkustvenega učenja in priložnost za usvajanje novih veščin in novih družbenih in državljanskih mrež. Še več, praktično učenje je lahko enako pomembno kot formalno učenje v razredu. Hart idr. (2007) so s študijo v Združenih državah ugotovili, da državljansko udejstvovanje v mladostniški dobi dokaj zanesljivo napoveduje sodelovanje v prostovoljstvu in na volitvah v odraslosti ne glede na to, ali je bilo udejstvovanje prostovoljno ali obvezno. (Medtem ko velja razširjeno mnenje, da je izvajanje državljanstva v praksi med odraščanjem dobrodejno, se še vedno razpravlja, ali naj bo udeležba srednješolcev v teh vrstah delovanja obvezna ali prostovoljna.)

Nove politike in prakse v državljanski vzgoji – panevropski vidik

Šole lahko igrajo bistveno vlogo pri pripravljanju naslednjega rodu za državljanstvo. Zavedanje njenega pomena je v zadnjih 20 letih sprožilo razmah zanimanja za poučevanje državljanstva. Medtem ko se oblikovalci politik in akademiki skušajo spoprijemati z družbenimi in političnimi spremembami, ki se godijo po svetu, po vsej Evropi vpeljujejo vrsto novih teorij, politik in

izobraževalnih pobud, veliko je kurikularnih reform, sprememb učbenikov in priložnosti za strokovni razvoj učiteljev. Te politične pobude se ne pojavljajo samo na ravni držav (Eurydice 2012), ampak tudi na evropski ravni. Svet Evrope že dolgo izvaja razvejan program spodbujanja in podpore izobraževanju za demokratično državljanstvo in človekove pravice (EDCHR, glej <http://tinyurl.com/COEresources>). V EU se nedavne pobude politik posvečajo zlasti opredeljevanju odnosa med izobraževanjem in državljanstvom (Council of the European Union 2004), razvijajo merila in kazalnike dejavnega državljanstva in državljanske usposobljenosti (Hoskins 2009; Hoskins in Mascherini 2009) ter opredeljujejo osrednje kompetence državljanske vzgoje (kot del evropskega okvira ključnih kompetenc; European Parliament and the Council 2006).

Razno akademsko delovanje in dejavnosti politik so nam spremenili nazore o tem, kako naj bi državljanstvo (idealno) poučevali v šolah. Še dokaj nedavno so izobraževalne politike in šolska praksa običajno odsevale model *pouka o državljanstvu*. Pristop je bil navadno vsebinsko natrpan, sloneč na didaktičnih pedagoških metodah in usmerjen v bogatenje znanja o državljanstvu, ne v spodbujanje dejavnega sodelovanja ali večšin politične pismenosti (Kerr 1999). Znanje, za katerega se je od učencev pričakovalo, da ga bodo usvojili, je bilo predvsem povezano z državnimi institucijami, narodnimi miti in junaki (Keating 2014). Nosilci, ki jim je bil osrednji narod, so hkrati spodbujali domoljubje in zvestobo narodu, pogosto na račun državljanov drugih držav (in dejansko tudi manjšin v državi).

Kot plod nedavnih razprav pa so ta model zdaj nadomestili s pojmom *državljanske vzgoje*, ki mu v nekaterih krogih pravijo *izobraževanje za demokratično državljanstvo*. Ne gre zgolj za spremembo terminologije; gre za precej drugačen način poučevanja o državljanstvu in razmišljanja, kako mlade državljanke pripraviti na življenje občanov. V tem novem modelu izobraževanja je praviloma:

- manj poudarka na učenju na pamet in več na dejavnem učenju in kritičnem razmišljanju,
- več poudarka na dejavni udeležbi posamičnih državljanov (z glasovanjem, prostovoljnim delom, sodelovanjem pri odločanju na šoli in v lokalni politiki (npr. v svetu šole)) in
- manj poudarka na preverjanju znanja, več na negovanju veščin in kompetenc.

PREGLEDNICA 1 Temeljne razsežnosti sodobnega modela državljske vzgoje – trenutne težnje politike in prakse

Ključne kompetence/veščine	Ključne vrednote
<ul style="list-style-type: none"> • politična pismenost • kritično razmišljanje • nekonfliktno reševanje problemov • javni diskurz in komunikacija • medkulturna komunikacija 	<ul style="list-style-type: none"> • spoštovanje demokracije in človekovih pravic • strpnost in enakopravnost • solidarnost in soodvisnost • prepričanost o pomembnosti sodelovanja v svoji skupnosti oziroma skupnostih

Tudi veščine in sposobnosti, ki jih skuša novejši pristop spodbujati, se opredeljujejo na novo in politike v tem pogledu pogosto svetujejo, da bi se morale šole usmeriti v razvijanje učenčevih kompetenc, kot so politična pismenost, kritično razmišljanje in nekonfliktno reševanje problemov (preglednica 1). Zadnje čase priporočajo tudi, da bi pri učencih morali razvijati veščine finančne pismenosti in digitalnega državljanstva. Ti dodatki v načrtih politike so se pojavili kot odziv na svetovno finančno krizo po letu 2008 in na hitri razvoj informacijskih in komunikacijskih tehnologij. Ker so te ideje nedavna dopolnitev političnega dnevnega reda, jih šele uvajajo v politiko in prakso vseh držav.

Spremenile so se tudi temeljne vrednote. Politike sodobne državljske vzgoje na primer namesto zvestobe nacionalni državi navadno poudarjajo pomembnost vrednot, kot so strpnost, enakopravnost, spoštovanje demokracije in človekovih pravic (Keating 2014). Večidel gre za obče in občanske vrednote, ki presegajo okvire nacionalne države in odsevajo vse bolj svetovno naravo političnih in gospodarskih sistemov ter tudi čedalje večjo etnično, kulturno in versko raznolikost skupnosti.

Navsezadnje, in v zvezi s tem, model državljske vzgoje poudarja, da šole nič več ne ustvarjajo samo *nacionalnih* državljanov, temveč bi morale učence pripravljati tudi na svetovno, regijsko in lokalno državljanstvo ter na državljanstvo v raznolikem svetu. Kot take sodobne politike državljske vzgoje navadno poudarjajo, da imajo državljani mnogotere identitete in da je državljanstvo moč udeležati na lokalni, državni, evropski in svetovni ravni. Različne ravni državljanstva se med sabo ne izključujejo, temveč so ugnedene druga v drugi, se prekrivajo in (idealno) dopolnjujejo druga drugo (slika 2).

To pa ne pomeni, da si sodobne politike ne prizadevajo več negovati občutka narodne pripadnosti med otroci in mladostniki. Dejansko v mnogo pogledih narodno zavest še vedno dojemamo kot pomembno prvino državljske vzgoje. Toda domoljubje in naro-

SLIKA 2 Ugnezdeno državljanstvo

dna pripadnost se opredeljujeta na novo, za svetovno umestitev, in ta pojma sta zdaj bolj vključujoča kot sta bila. Na primer, državljanska vzgoja zdaj spodbuja strpnost, spoštovanje raznolikosti in odprtost do drugih kultur; kot smo že omenili, te vrednote in nagnjenja odražajo sodobne zahteve državljanstva v svetu s čedalje manj jasnimi mejami in vse bolj raznolikimi družbami. Po teh veččinah se povprašuje tudi v novi svetovni ekonomiji, zato je državam v pomoč pri krepitvi *nacionalnega* gospodarstva. Lahko bi torej trdili, da je to, da postajamo bolj svetovni in/ali evropski, domoljubno dejanje, saj lahko mladi ljudje z razvijanjem takih nagnjenj pomagajo svoji državi konkurirati na svetovnem trgu.

Gre za eno mnogih nasprotij sodobnega državljanstva, akademiki in politiki pa se ga še niso v celoti lotili. Tudi ne želim dajati vtisa, da je nacionalizem popolnoma izginil iz kurikulumov in učbenikov v vseh državah in/ali da so države v celoti sprejele vključujoč model državljanstva in državljanske vzgoje. Idealni model državljanske vzgoje, ki smo ga opisali, je še vedno dokaj nedaven pojav in mnoge države še zmeraj reformirajo svoje politike in poskušajo najti ustrezne načine prilagajanja zahtevam državljanstva in politikam državljanske vzgoje, ki se pojavljajo na novo. In čeprav nacionalne politike po vsej Evropi postajajo bolj odprte za mnogoterost identitet in razne vrste raznolikosti, nacionalne države še vedno najdejo pot za izključevanje nekaterih skupin. Philippou (2009), na primer, nazorno prikaže, kako so se učbeniki Republike Ciper oprijeli evropskega državljanstva in pojem izkoristili za sprejetje mnogoterih državljanstev, hkrati pa za okrepitev družbenega, političnega in kulturnega razhajanja med državljani Republike Ciper in turškimi sosedi.

Sklepne opombe in prihodnji izzivi

V tem članku smo povzeli razvoj nekaterih ključnih vidikov politike v poučevanju državljanstva zadnjih 20 let, toda državljanstvo je pojem, ki ni samo zelo kompleksen, temveč je nekaj, kar se še naprej razvija. Izzivi, s katerimi se srečujejo šole in mladi državljani, se bodo torej nadalje spreminjali, politike in učiteljska praksa pa se bodo morale še naprej prilagajati. V naslednjih nekaj letih bodo najbrž med najbolj neodložljivimi vprašanji v evropskih državah tudi:

- spodbujanje političnega udeleževanja, zlasti glasovanja,
- zagotavljanje enakopravnosti in družbene vključenosti,
- krepitev zavedanja digitalnega državljanstva in varnosti ter
- izboljšanje finančne (in ekonomske) pismenosti.

Prvič, upad glasovanja med mladimi še naprej povzroča zaskrbljenost. Upad ni splošen in v nekaterih krogih je bilo izraženo mnenje, da se mladi namesto tradicionalnih oblik sodelovanja v politiki (kot je glasovanje) udeležujejo alternativnih oblik političnega udejstvovanja (kot je spletno politično delovanje). Vseeno bo v mnogo zahodnih razvitih državah ostalo povečevanje udeležbe mladih prednostna naloga, saj je zdravje demokratičnih in volilnih institucij odvisno od sodelovanja vseh, ki naj bi jih predstavljale, ne samo starejših generacij (Sloam 2014, 12). Izobraževanje o mehanizmih in pomembnosti glasovanja je strategija, ki bi lahko pripomogla k povečanju udeležbe, in državljanstvo vzgojo v šolah čaka pri tem jasna vloga.

Drugič, enakopravnost in družbena vključenost bosta ostali visoko na političnem dnevnem redu po vsej Evropi, predvsem dokler je nezaposlenost tako velika. Šole imajo vitalno vlogo tudi pri tem in zlasti pomembno bo, da šole poskrbijo, da imajo vsi mladi enakopraven dostop do zelo kakovostne izobrazbe (in posebej do državljanske vzgoje) ter s tem mlade ljudi oskrbijo z znanjem in veščinami, ki jih potrebujejo, da se o svojem državljanstvu odločajo osveščeno.

Tretjič, hitri tempo razvoja IKT se bo najbrž pospešeno nadaljeval in z njim se bo povečala pomembnost digitalnega državljanstva in varnosti. Digitalno državljanstvo prinaša nove priložnosti za državljansko in politično udejstvovanje, zlasti z družabnimi mediji in drugo interaktivno tehnologijo. Vendar te nove okoliščine porajajo tudi nova tveganja, predvsem v zasebnosti in varnosti. Otroci in mladi se tehnologijam pogosto privadijo hitreje kot njihovi starši

ali učitelji, toda šole lahko pomagajo učencem kritično presoditi vidike, kot so vprašanja zasebnosti v spletnem svetu ali norme obnašanja v spletnih razpravah in forumih.

In nazadnje, nujnost izboljšanja finančne pismenosti med mladimi bo ostala na evropskem političnem dnevnem redu, vse dokler se države še ukvarjajo s posledicami svetovne bančne krize leta 2008 in naknadne krize evra. Doslej so se nekatere države posvetile osveščanju otrok in mladih o posledicah osebnega dolga in kako upravljati svoj denar. Upati pa je, da se bo področje teh politik razširilo in vključilo izobraževanje o delu finančnih institucij in delovanju gospodarstev in trgov. Razumevanje politične ekonomije je za uspešno državljanstvo enako pomembno kot razumevanje lastnega ekonomskega položaja.

Šole seveda niso edine, od katerih se otroci in mladostniki učijo državljskih vrednot in nazorov – družina, občila in vladne institucije tudi prispevajo svoje. Toda v članku smo skušali pokazati, da sta državljanstvo in šolanje tesno prepletena in da šola s svojimi dejanji vpliva ne samo na posamične učence, ampak tudi na širšo družbo. Brez ustrezne skrbnosti utegne biti učinek bolj negativen kot pozitiven. Da bi se temu izognili, je treba pazljivo pozornost nameniti šolskemu kurikulumu in šolski kulturi, saj je učenje državljanstva vsešolska dejavnost, ne le zadolžitev posameznih učiteljev. Pri tej nalogi je bistvena podpora višjega vodstva, kajti nedavne izkušnje šol v Angliji so pokazale, da bi brez te lahko državljska vzgoja v šolskem kurikulumu in učni izkušnji mladih ljudi postala postranska (Keating idr. 2009). Nasprotno pa ravnatelji z zagotavljanjem vodstva in opore pomagajo poskrbeti, da je učenje državljanstva v osrčju šolske politike in prakse, s tem pa da so učenci primerno pripravljene za tekoče in prihodnje zahteve državljanstva, kakršnekoli že so.

Literatura

- Audsley, J., C. Chitty, J. O'Connell, D. M. Watson in J. Wills. 2013. *Citizen Schools: Learning to Rebuild Democracy*. London: IPPR.
- Council of the European Union. 2004. »Education and Citizenship: Report on the Broader Role of Education and its Cultural Aspects.« 13452/04. Council of the European Union, Bruselj.
- European Parliament and the Council. 2006. »Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning.« 2006/962/EC. *Official Journal of the European Union*, L 394/10.
- Eurydice. 2012. *Citizenship Education in Europe*. Bruselj: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.

- Flanagan, C. A., P. Cumsille, S. Gill in L. S. Gally. 2007. »School and Community Climates and Civic Commitments: Patterns for Ethnic Minority and Majority Students.« *Journal of Educational Psychology* 99 (2): 421–431.
- Flanagan, C. A. 2013. *Teenage Citizens: The Political Theories of the Young*. Cambridge, MA, in London: Harvard University Press.
- Gillborn, D. 1997. »Ethnicity and Educational Performance in the United Kingdom: Racism, Ethnicity, and Variability in Achievement.« *Anthropology & Education Quarterly* 28 (3): 375–393.
- Gorard, S. 2010. »Education Can Compensate for Society – a Bit.« *British Journal of Educational Studies* 58 (1): 47–65.
- Green, A. 1990. *Education and State Formation: The Rise of Education Systems in England, France and the USA*. New York: St. Martin's Press.
- Heater, D. 2004. *Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education*. 3. izd. Manchester in New York: Manchester University Press.
- Hart, D., T. Donnelly., J. Youniss in R. Atkins. 2007. »High School Community Service as a Predictor of Adult Voting and Volunteering.« *American Educational Research Journal* 44 (1): 107–219.
- Hoskins, B. 2009. »Monitoring Active Citizenship in the European Union: The Process, the Results and initial Explanations.« *Cadmo* 17 (1): 47–71.
- Hoskins, B. L., in M. Mascherini. 2009. »Measuring Active Citizenship through the Development of a Composite Indicator.« *Social Indicators Research* 90 (5): 459–488.
- Joppke, C. 2007. »Transformation of Citizenship: Status, Rights, Identity.« *Citizenship Studies* 11 (1): 37–48.
- Kahne, J., D. Crow in N. J. Lee. 2013. »Different Pedagogy, Different Politics: High School Learning Opportunities and Youth Political Engagement.« *Political Psychology* 34 (5): 419–441.
- Keating, A., D. Hinderlitter Ortloff in S. Philippou. 2009. »Citizenship Education Curricula: The Changes and Challenges Presented by Global and European Integration.« *Journal of Curriculum Studies* 41 (2): 145–158.
- Keating, A. 2014. *Education for Citizenship in Europe: European Policies, National Adaptations, and Young People's Attitudes*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Keating, A., D. Kerr, T. Benton, E. Mundy in J. Lopes. 2010. *Citizenship Education in England 2001–2010: Young People's Practices and Prospects for the Future; The Eighth and Final Report from the Citizenship Education Longitudinal Study (CELS)*. B. k.: Department for Education.
- Keating, A., D. Kerr, J. Lopes, G. Featherstone in T. Benton. 2009. *Embedding Citizenship Education (CE) in Secondary Schools in England (2002–08): Citizenship Education Longitudinal Study (CELS); Seventh Annual Report*. London: DCSF.

- Kerr, D. 1999. »Citizenship Education: an International Comparison.«
<http://www.nfer.ac.uk/research/centre-for-information-and-reviews/inca/TS%20Citizenship%20Education%20an%20International%20Comparison%201999.pdf>
- Niemi, R. G., in J. Junn. 2005. *Civic Education: What Makes Students Learn?* New Haven, CT: Yale University Press.
- Ofsted. 2013. »2012/13 Ofsted Annual Report.« <http://www.ofsted.gov.uk/about-us/annual-report>
- Philippou, S. 2009. »What Makes Cyprus European? Curricular Responses of Greek-Cypriot Civic Education to »Europe««. *Journal of Curriculum Studies* 41 (2): 199–225.
- Sloam, J. 2014. »New Voice, Less Equal: The Civic and Political Engagement of Young People in the United States and Europe.« *Comparative Political Studies* 47 (5): 665–688.
- Turner, B. S., ur. 1995. *Citizenship and Social Theory*. London: Sage.
- Whiteley, P. 2005. *Citizenship Education Longitudinal Study Second Literature Review: Citizenship Education; The Political Science Perspective*. DfES Research Report 631. London: Department for Education and Skills.
- Dr. Avril Keating je docentka na Pedagoškem inštitutu v Londonu.
a.keating@ioe.ac.uk